

Rác Erika

**A horvát nemzetiségi nyelv használatának,
alkalmazásának alakulása;
a magyarosítás és magyarosodás útja a Mura mentén**

**The Use and Application of Croatian Ethnic
Tongue along
The Mura River Between 1720 and 1948**

A part of the Croats in Hungary, some 8000 people, live in seven villages along the Mura and speak the Croatian Kajkavian language. The status of the ethnic tongue is presented through the language use at school and with the help of statistical figures and official reports on Croatian language teaching of those times.

A Magyarországon élő horvátok egy kis része Zala megyében, a Mura folyó partján él. Mintegy nyolcezeren vannak – hét községben, valamint kisebb számban (a beköltözések révén) két városban. Kaj horvát nyelven beszélnek.

Dolgozatomban dokumentumok segítségével azt követem nyomon, hogy a Mura bal partján élő népcsoport településeinek iskoláiban mikor és hogyan tanulták és használták a horvát nemzetiségű gyermekek a horvát nyelvet; illetve ki, mikor és hogyan tiltotta nekik a horvát beszédet az iskolában és azon kívül? Hányszor hivatkoztak a tanulók és a lakosság nemzetiségére, és hány alkalommal hagyták figyelmen kívül ezt a tény? Kinek, mennyire volt fontos e kis nemzetiségi csoport sorsa, nyelvük megőrzése? Kiknek volt szerepük a magyarosításban, s milyen eszközökkel segítették, erőltették a magyarosodási folyamatot?

A vizsgált időszak az 1720–1948-ig terjedő több mint két évszázadot öleli fel: 1720-ból való az első iskolai adat, 1948-ban vezették be a horvát nyelv tanítását a térség iskoláiban. Az első részben azt tekintem végig, hogy a horvát nyelv miképpen volt használatos a terület iskoláiban? Majd pedig az iskolát működtető résztvevők szerepét vizsgálom. Végül a tankönyvekről, taneszközökről és a korabeli sajtó közgondolkodást formáló szerepéről szólok.

A horvát nyelv használata

Az első iskolai adat Tótszentmártonra vonatkozik, és 1720-ból való. A tanító nevén kívül másról nem értesülünk.¹ 1777-ben a tótszentmártoni iskolában a tantárgyak között nem szerepel a horvát.²

Az 1778. május 24–25-én megtartott Canonica Visitatio Tótszentmártonban azt regisztrálta, hogy a tanítót Szentmártonyi Józsefnek hívták, aki Horvátországból származott; jól beszélt horvátul és közepesen magyarul.³ Valószínű, hogy horvát nyelvtudását hasznosította tanítványai körében az iskolában. Szentmártonyi tanító úr sokáig volt

¹ Kerecsényi Edit: *A muramenti horvátok története és anyagi kultúrája* 44. p.

² Kotnyek István: *Alsófokú oktatás Zala megyében 1918-ig* 34. p.

³ Szombathelyi Püspöki Levéltár Canonica Visitatio 1778.

Tótszentmártonban, az 1801.⁴ és 1811.⁵ évi Canonica Visitatiók is öt jegyezték fel. A tótszentmártoni plébániahivatalban őrzött 1830. évi Canonica Visitatio jegyzőkönyve szerint az anyaközség és a hozzátartozó leányközségek – Molnári, Petri, Sömjénföldre, Tótszerdahely – iskolamestere Tótszentmártonban született, jól beszélt magyarul és horvátul. Régebben Keresztúron szolgált.⁶

1832-ben Keresztúron is volt Canonica Visitatio.⁷ Ennek jegyzőkönyve nem szól a tanítás nyelvéről és a tanító nyelvismeretéről. A Tótszentmártonnál említett tanító 1822. előtt Keresztúron szolgált. Feltételezhető, hogy az iskolában használta a horvát nyelvtudását. 1840. szeptember 12-én Fliszár György apát a Szent Kereszt apátság keresztúri elemi iskolájáról küldött kimutatást a veszprémi püspökségre.⁸

A kimutatás szerint a tanító beszélt magyarul, németül és egy kicsit horvátul. A tantárgyak sorrendjében a horvát nem szerepelt. 1848-ban a szombathelyi egyházmegye területén összeírták a tanítók és jövedelmeik adatait. Az összeírás Tótszentmártonban, az alsó elemi iskolában az oktatás nyelveként a magyart és a horvátot jelölte meg.⁹ Az 1849/50. tanévben Tótszentmártonban a helyi és a filiákban lévő tanköteleseknek a tanító és segédtanítója a horvát nyelvet is tanította.¹⁰ Az 1862/63. tanév adatairól ad tájékoztatást a szolgabírók jelentése, melyet Zala megye főispáni helytartójának küldtek.¹¹ E szerint Tótszentmárton és Tótszerdahely iskolával bíró helységek voltak, ahol az oktatás nyelve magyar és horvát volt. 1864-ben rovatos kimutatás készült a letenyei kerület elemi iskoláinak altanodáiról. A kimutatás két horvát nyelvű altanodát jelölt meg, ezek Tótszentmártonban és Tótszerdahelyen működtek.¹² A Néptanítók Lapja 1871. szeptember 7-i számában a tótszentmártoni kántortanító a helyi római katolikus iskolához magyar és horvát nyelveken tanítani képes segédtanítót keresett, pályázat útján. Tehát az oktatás nyelve ekkor még a horvát is volt az iskolában. Keresztúron és Kollátszegen az 1890/91. tanévben minden tantárgy magyarul tanított.¹³ Az 1905/06. tanévben Erdős-fán (Semjénháza) a tanítás nyelve magyar volt. A tanulók anyanyelvi megoszlása így nézett ki: horvát anyanyelvű: 98 fő, magyar anyanyelvű: 3 fő

A tanév megkezdésekor az 1. osztályosok közül senki sem tudott magyarul.¹⁴ Tótszentmártonban ugyanebben a tanévben a statisztikai jelentés a következőket tartalmazta: a tanítás nyelve magyar. A tanulók közül magyar anyanyelvű 26 fő, horvát anyanyelvű 192 fő.¹⁵ Az 1908/09. tanévi statisztikai kérdőíven a tanítás nyelvénél megjegyzésként szerepelt: „tekintettel az 1907. évi XXVII. törvénycikk 18–19. §-a” (ez arról rendelkezett, hogy abban a tanintézetben, ahol addig az állam nyelve volt a tanítási nyelv, ez az állapot

⁴ Szombathelyi Püspöki Levéltár Canonica Visitatio 1801.

⁵ Szombathelyi Püspöki Levéltár Canonica Visitatio 1811.

⁶ Tótszentmárton Plébánia Hivatal Irattára Canonica Visitatio 1830.

⁷ Murakeresztúr Plébánia Hivatal Irattára Canonica Visitatio 1832.

⁸ Murakeresztúr Plébánia Hivatal Irattára

⁹ Szombathelyi Püspöki Levéltár Szentszék iskolai iratai 1848.

¹⁰ Halász Imre: Zala megye katolikus népiskoláinak és tanítóinak helyzete a Bach-korszak első éveiben In: *Zalai gyűjt.* 16/105–121. p.

¹¹ ZML Tanfelügyelőségi iratok 1863.

¹² Szombathelyi Püspöki Levéltár Szentszék iskolai iratai 1864.

¹³ Murakeresztúr Plébánia Hivatal Irattára, Statisztikai kimutatás az 1890/91. tanévről.

¹⁴ Tótszentmárton Plébánia Hivatal Irattára, Statisztikai kimutatás az 1905/06. tanévről.

többé meg nem változtatható – a törvény 1919-ig volt érvényben) természetesen a vidék valamennyi elemi iskolájában ezután magyar volt a tanítás nyelve. Az iskolába kerülő elsőosztályosok viszont nem tudtak magyarul egyik településen sem.

Tótszerdahelyen a tanulók anyanyelvi megoszlása ilyen volt: horvát 264 fő, magyar: 27 fő.¹⁶ Murakeresztúr község előljárósága 1911-ben a következő helyhatósági bizonyítványt állította ki: „igazoljuk, hogy vannak olyan nem magyar anyanyelvű tankötelesek, akiknek szülei a magyar nyelven való oktatást kívánják.”¹⁷ 1916/17-ben a murakeresztúri iskoláról szóló statisztikai jelentésben arra a kérdésre, hogy részesülnek-e a magyarul nem beszélő tanulók anyanyelvi oktatásban, az volt a válasz, hogy az első osztályban a beszéd- és értelemgyakorlatok pár hónapig horvátul folytak. Egyébként a 351 tanulóból 343 volt horvát anyanyelvű.¹⁸ 1918 novemberében Zala vármegye tanfelügyelője az alábbiakról tájékoztatta a terület iskoláit felügyelő iskolaszékeket: „a VKM 2026006918 VI/ a távirati rendelete értelmében a nem magyar anyanyelvű községekben levő községi és hitfelekezeti elemi iskolákban anyanyelvül az illető községek, illetőleg az iskolafenntartónak anyanyelve használható. A magyar nyelv tanítása az első és második osztályban mellőzhető. A tanítás jelen rendelet kézhezvételétől számítva ilyen irányban kezdhető. Erről a felügyeletem alá tartozó iskolákra vonatkozólag tudomásul és miheztartás végett értesítem.”¹⁹ Az iskolák anyakönyvei tanúsítják, hogy a rendelet kínálta lehetőségekkel egyik településen sem éltek. Az 1919. évi 209.494. sz. miniszteri rendelet kapcsán Zala vármegye tanfelügyelője sürgős választ kért a római katolikus iskolaszékektől a levélében feltett kérdésekre.

A kérdések:

1. Mi az iskola tanítási nyelve, és milyen jellegű az iskola?
2. Mennyiben érvényesül az iskolában a nem magyar ajkú horvát nép nyelve, ha a tanítás nyelve magyar?
3. Milyen olvasó- vagy egyéb horvát nyelvű tankönyveket használnak az iskolában?
4. Tud-e az iskola tanítója horvátul? Vagy, ha az iskola többtanerős, a tanítók közül hányan tudnak horvátul?²⁰

Sajnos egyetlen iskola válasza sem maradt az irattárakban. Az viszont tény, hogy a miniszteri rendeletből semmi sem valósult meg. A tanítás nyelve magyar volt továbbra is mindenütt, valamennyi tantárgyat magyar nyelven oktatták, ugyanazok a magyar tanítók. A következő lehetőség a horvát nyelv tanításának bevezetésére 1923-ban adódott. A szombathelyi püspök levélben értesítette az érintett iskolaszékeket,²¹ hogy az 1923-ban megjelent kormányrendelet alapján három iskolatípus közül szabadon választhattak volna. A három iskolatípus:

- I. típus (A): Kisebbségi tanítási nyelvű iskola, melyben a magyar nyelv rendes kötelezett tantárgy, a többi tantárgy pedig kisebbségi anyanyelven tanítható.
- II. típus (B): Vegyes, vagyis kisebbségi és magyar tanítási nyelvű iskola. Ebben a természettan, terméstan és vegytan, a gazdaságtan, a rajzolás, a ké-

¹⁶ Tótszentmárton Plébánia Hivatal Irattára, Statisztikai kimutatás az 1908/909. tanévről.

¹⁷ Murakeresztúr Plébánia Hivatal Irattára, Statisztikai kimutatás az 1911/12. tanévről

¹⁸ Murakeresztúr Plébánia Hivatal Irattára, Statisztikai kimutatás az 1916/17. tanévről

¹⁹ Tótszentmárton Plébánia Hivatal Irattára

²⁰ Tótszentmárton Plébánia Hivatal Irattára 437/1919. sz.

zimunkát anyanyelvén; a magyar nyelvet, földrajzot, történelmet, a polgári jogokat és kötelességeket és a testgyakorlást magyarul, a beszéd- és értelemgyakorlatot, az írást, olvasást, a számtant és az éneket anyanyelven és magyarul kell tanítani.

- III. típus (C) A magyar tanítási nyelvű iskola, melyben a kisebbségi nyelv (anyanyelv) rendes és kötelezett tantárgy, s amelyben az írás és olvasás magyarul és a kisebbségi (anya)nyelven, a többi tantárgy pedig magyarul tanítandó. Továbbá a kisebbségi nyelv (anyanyelv) a magyar nyelvű oktatásnál is mint kiegészítő nyelv a szükségeshez képest alkalmazandó...

Az iskolaszék hozzon határozatot arra nézve, a felsorolt három típus közül melyiket fogadja el kötelezőnek a római katolikus iskola részére.”

Két iskolaszéki állásfoglalást is találtam ez ügyben. A tótszentmártoni iskolaszék határozata alapján, a szombathelyi püspök a helyi római katolikus iskolát magyar tanítási nyelvűnek nyilvánította. (Az iskolaszék határozata a püspök többszöri sürgetésére született meg!) Egyben elrendelte, hogy a tanítás pontosan a határozat szerint történjék ezután, továbbá azt is, hogy a rendeletet az iskola tantermeiben ki kellett függeszteni.²²

A petriventei iskolaszék „egyhangúlag tiltakozását fejezte ki a horvát nyelv tanítása ellen, sőt inkább a magyarosítás fokozottabb mértékben való eszközölését” kívánta.²³

Az iskolák anyakönyvei tanuskodtak arról, hogy a vidék többi iskolájában sem vezették be a három nemzetiségi iskolatípus egyikét sem. Sőt! Az ezután következő tanévekről szóló évről jelentések arra a kérdésre válaszolva, hogy „nemzetiségi községben milyen típusú az iskola”, szükségesnek tartották kiemelni: „nem típusos”.

A bécsi egyezmények (1938) a nemzetiségi oktatás újabb rendszerének kialakítására ösztönözték az akkori magyar kormányt. Ennek következményeként 1940-ben a Zala megyei királyi tanfelügyelő levélben fordult a tótszerdahelyi iskolaszékhez, hogy szólítsa fel a felügyelete alatt álló iskola tanítóit arra, hogy a horvát nyelvet „jól felfogott érdekében egy éven belül sajátítsák el, és a bajai tanítói továbbképző tanfolyamra jelentkezzenek, ahol kellő átképzésükre való gondoskodás történik”²⁴ A tanfelügyelő a kérését 1941-ben és 1942-ben megismételte, mivel a tanítók nem jelentkeztek a tanfolyamra.²⁵ Az 1945-ös miniszteri rendelet hatására a horvát tanítási nyelv választásával kapcsolatosan szülői értekezleteket hívtak össze a térség településein. A semjénházi, a bajcsai és a murakeresztúri szülői értekezletekről szóló jegyzőkönyvekből, illetve azok eredményeiről tudósító levelekből az alábbiak derülnek ki:

Semjénháza: Az iskolagondnoksági tagok és a 159 tanuló szülei közül 9 [!] fő vett részt a gyűlésen (a tanulók közül 156 fő horvát anyanyelvű volt), amelyen a megjelentek egyhangúlag a magyar nyelven való tanítás mellett foglaltak állást. Az elnöklő igazgató-tanító és a gondnok külön is kifejtette véleményét.²⁶ A bajcsai tanító arról értesítette a vármege tanfelügyelőjét, hogy dobszó útján kihirdették, hogy a szülők a szülői értekezleten jelenjenek meg, azonban kétszeri kidobolásra sem tették meg ezt a szülők.²⁷ Murakeresztúr

²² Tótszentmárton Plébánia Hivatal Irattára, a szombathelyi püspök levele 670/1924. sz.

²³ ZML Petrivente iskolaszéki jegyzőkönyvek.

²⁴ Tótszerdahely Plébánia Hivatal Irattára 1012/1942. sz.

²⁵ Tótszerdahely Plébánia Hivatal Irattára 2050/1942. sz.

²⁶ ZML Tanfelügyelőségi Iratok 127/1945. Semjénháza.

községben a szülői értekezleten a szülők „egyhangúlag kimondották, hogy nem kívánják az anyanyelvi oktatás bevezetését”.²⁸ A döntések ellenére, 1946. február 16-án Zala vármegye tanfelügyelője értesítette a települések iskolászekeit, illetve gondnokságait arról, hogy „mindazon iskolákban, hol a nemzetiségek számaránya ezt kétségen kívül indokolja, a nemzetiségi nyelven történő oktatást azonnal meg kell indítani”. Egyúttal azt is közölte, hogy név szerint mely tanítók kezdjék azonnali hatállyal a horvát nyelv írás- és olvasásának, a beszéd- és értelemgyakorlatoknak a tanítását.²⁹ Petriventén Albeck Gyuláné sz. Tóth Róza; Semjénházán Hütter Gézané; Molnáriban Mihályi Zoltán és Milutinovics Imre; Tótszerdahelyen Nádasy Ferenc, Nádasy Ferencné, Balogh Ágnes; Murakeresztúron Kenyeres Béla; Tótszentmártonban Barabás Mária; Fityeházon, mivel az ottani tantestületben a horvát nyelvet kellő mértékben beszélő tanerő nem volt, Schneider Erzsébet letenyei állami tanítónő, akinek Fityeházra való ideiglenes áthelyezéséről gondoskodtak. Az oktatás megkezdésének időpontját az illetékesek kötelesek voltak a tanfelügyelőnek jelenteni. A tótszentmártoni plébános-helyettes jelentette, hogy Tótszentmártonban 1946. február 25-én kezdődött meg az oktatás. Tótszerdahelyről is ezt az időpontot jelezték, azzal a megjegyzéssel, hogy a tanerők közül csak Balogh Ágnes bírja a horvát nyelvet.³⁰ A murakeresztúri apát egy másik rendeletre hivatkozott, mely szerint beíratást kell tartani, a beíratásig a nemzetiségi oktatást nem akarták megkezdni.³¹

A szombathelyi egyházmegyei főtanfelügyelő, valamint a Zala vármegyei tanfelügyelő február 21-én újabb levéllel kereste meg az iskolákat.³² Ennek tartalma szerint a szláv anyanyelvű lakosság gyermekei számára azonnali hatállyal biztosítani kell az anyanyelvi oktatást, az iskoláknak azonnali hatállyal új beíratkozást kellett foganatosítaniuk. Az iskola köteles volt közölni az egész lakossággal az új beíratkozás napját, valamint azt, hogy „gyermeküket az iskola anyanyelvi tagozatára beíratják. Az anyanyelven folyó oktatással egyidejűleg, hetenként legalább hat órában tanítják a magyar nyelvet is. Természetesen a magyar tannyelvű tagozatra is beíratják a szülők a gyermekeiket. Amennyiben nem magyar anyanyelvűek iratkoznak a magyar tagozatra, részükre legalább heti hat órában anyanyelvi oktatást kell biztosítani. Az esetleges tanárserét a helyi pap a vármegyei tanfelügyelő és az egyházmegyei főigazgató fogja letárgyalni”. A beíratkozás lefolyásáról és eredményéről három példányos jegyzőkönyvet kellett küldeni a királyi tanfelügyelőnek.

A fenti levél után két nappal – újabb levélben – arról értesítette az egyházmegyei főtanfelügyelő a tótszerdahelyi plébánost, hogy a „délszláv nemzetiségű magyar állampolgárok kulturális jogainak hatáson biztosítása érdekében a magyar kormány 1946. március hó első felében nemzetiségi összeírást fog elrendelni a déli határvidéken.”³³ „Tekintettel az összeíráshoz fűződő rendkívül nagy nemzetiségpolitikai érdekekre”, a nemzetiségi összeírást az iskolák magyar tanítóira bízták.³⁴

A nemzetiségi tanulókkal rendelkező Mura menti iskolákban a tanfelügyelő 1946. március 19-én rendelte el a beíratásokat.³⁵ A tótszerdahelyi iskolában történt beíratkozás jegyző-

²⁸ ZML Tanfelügyelőségi Iratok Murakeresztúr 214/1946.

²⁹ ZML Tanfelügyelőségi Iratok 1946.

³⁰ Tótszerdahely Plébánia Hivatal Irattára 1946.

³¹ ZML Tanfelügyelőségi Iratok 1946.

³² ZML Tanfelügyelőségi Iratok 1946.

³³ Tótszerdahely Plébánia Hivatal Irattára 1946.

³⁴ Ua.

³⁵ ZML Tanfelügyelőségi Iratok 1946.

könyve:³⁶ „A tanulók létszáma 189, ebből 175 gyermeknek a szülője magyar tagozatra íratta be gyermekét. 14 tanköteles szülője nem jelent meg. Horvát anyanyelvű volt 179, magyar 10 fő. Tótszentmártonból osztályonkénti kimutatásban közölték a tanulók anyanyelvét.”

osztály	horvát anyanyelvű	magyar anyanyelvű
1.	21	5
2.	14	4
3.	23	6
4.	27	3
5.	24	3
6.	20	1
7.	23	3

A megjelent szülők a magyar tanítási nyelv mellett döntöttek.³⁷

Murakeresztúron „a lakosság magyar nemzetiségűnek, magyar anyanyelvűnek vallja magát, de legnagyobb része horvátul is tud. A horvát nyelvű tagozatba senki sem íratta be a gyermekét.”³⁸ A beíratkozási jegyzőkönyvnek elkészülte és beküldése után a Zala vármegyei tanfelügyelő kimutatást készített a horvát anyanyelvű gyermekekről, a nyolc településen.³⁹

Település	horvát	összes tanuló száma
Petrivente	38	120
Semjénháza	172	175
Tótszentmárton	152	177
Tótszerdahely	176	189
Bajcsa	2	kb. 70
Fityeház	185	188
Molnári	156	168
Murakeresztúr	89	315
Kollátság (Murakeresztúr része)	70	

Az iskolák egyértelmű döntése után 1946 júniusában a szombathelyi tankerületi főigazgató levélben értesítette Zala vármegye tanfelügyelőjét, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter 45.926/1946. sz. rendelete alapján a „hazai délszláv anyanyelvű oktatás biztosítása végett mindazon községekben, amelyekben az iskolák osztálybeosztási lapjainak adatai szerint legalább 15 délszláv tanuló nyer népiskolai oktatást, délszláv tanítási nyelvű

³⁶ Tótszerdahely Plébánia Hivatal Irattára.

³⁷ ZML Tanfelügyelőségi Iratok 1946.

³⁸ Ua.

³⁹ Ua.

vü iskola állítandó fel.”⁴⁰ Zala vármegye tanfelügyelője megelégette a miniszteri rendeleteket és egyházmegyei utasításokat, s két levélben is kérte a vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy a térségben tekintsen el a horvát nyelvű tagozat felállításától. Mindezek után nem meglepő, hogy maradtak a magyar tagozatú iskolák a térségben. Ahol a tanulók már majdnem két évszázada versenyeztek a helyes magyar beszéd elsajátításában, s általában a magyar nyelv megtanulásában. S ahol a tanítás eredménye a nyelvi nehézségek miatt gyenge és közepes volt, az idők folyamán egyre jobb lett, a magyar nyelv pedig egyre kielégítőbben tanítottott a nem magyar ajkú növendékeknél. Az 1950/51. tanévben azonban – Bajcsa kivételével – valamennyi településen nyelvoktató iskola indult. A felső tagozaton a horvát nyelvet tantárgyként kezdték el tanítani a térség hét iskolájában. (A hatnál jóval kisebb heti óraszámban.)

Az iskolaszékek szerepe a magyarosításban

Az iskolaszékek megalakulásuktól fogva nagy szerepet játszottak az iskolák életének alakításában. A veszprémi egyházhatóság 1891-ben arról rendelkezett, hogy a katolikus népiskolák iskolaszékeibe csak olyan egyéneket lehetett választani, akik értettek az oktatáshoz, írni és olvasni tudtak.⁴¹ Nézzük, mi volt a gyakorlat!

Murakeresztúron 1891-ben a 239 tanulóból álló iskolát (a tanulók közül 210 volt horvát anyanyelvű) az alábbi összetételű iskolaszék felügyelte: Dobor postamester, Szemző körjegyző, Srack állomásfőnök, Etlényi apátsági kaszlár, Jungmaier segédlelkész, Ettl plébános, Szőke Kálmán tanító, valamint 7 helybeli horvát ajkú földműves (a jegyző-könyvi aláírásokból ítélve, írástudásuk nagyon kezdetleges volt).⁴²

Az iskolaszék szigorúan felügyelte az iskolát. Tagjai látogatták a tanítási órákat, erről feljegyzéseket készítettek. Az iskolaszék hirdette meg a tanítói pályázatokat, szabta meg a jelentkezés feltételeit. A fellelt kiírások és pályázatok is bizonyítják, hogy a térség településeinek iskolaszékei nem egyformán tartották fontosnak a tanítók részéről a horvát nyelv ismeretét. A tótszentmártoni iskolaszék ülése 1896-ban a kántortanítói állásra pályázatot írt ki. A kántori teendőket horvát nyelven, a tanítási teendőket csakis magyar nyelven kellett a pályázónak végeznie.⁴³ Murakeresztúron 1912-ben a harmadik tanítói állásra hét tanító jelentkezett. Egy pályázó közülük beszélt a horvát nyelvet, de az iskolaszék nem őt választotta.⁴⁴ A 353 tanulóból 339 volt horvát ajkú. 1926-ban és 1928-ban is tanítói állást hirdetett meg a Néptanítók Lapjában a tótszentmártoni iskolaszék. A pályázati kiírás nem írta elő a jelentkező tanítóknak a horvát nyelv ismeretét. Ugyancsak a Néptanítók Lapjában 1925-ben jelent meg a murakeresztúri iskolaszék álláshirdetése, melyben az 1925/26. tanévre katolikus kántortanítót keresett. A feltételek között nem volt a horvát nyelv ismerete megjelölve. Az iskolaszék döntött az új tanerők és osztályok felállításáról is. Murakeresztúron 1906. november 27-én az iskolaszék mind a murakeresztúri, mind a kollátszegi községrészben szükségesnek találta egy-egy osztály felállítását. Indoklás: „Kollátszegen az iskolába fölvetett 6 évesek 80%-a és Murakeresztúron pe-

⁴⁰ ZML Tanfelügyelőségi Iratok 1946.

⁴¹ Egyházhatósági utasítások a Veszprém egyházmegyei Egyházkerületi tanfelügyelők számára népiskolai ügyben 1891.

⁴² Murakeresztúr Plébánia Hivatal Irattára.

⁴³ Tótszentmárton Plébánia Hivatal Irattára Iskolaszéki jkv. 4/1896.

⁴⁴ Murakeresztúr Plébánia Hivatal Irattára.

dig 40%-a nem érti a magyar nyelvet és a tanító kénytelen majd két évig azzal foglalkozni, hogy legalább magyarul érteni megtanuljanak... a magas adó miatt a jómódú családok eladják birtokukat és kivándorolnak Horvátországba... oly mértékben be fog következni a kivándorlás, hogy az új osztály fölösleges lesz és üresen fog maradni.”⁴⁵ Az iskolaszék ügyelt az iskola épületének állapotára, a felszerelés és tanügyi eszközök beszerzésére is. 1890-ben a murakeresztúri iskolaszék határozatilag kimondta, hogy „a község bírája oda törekedjék, miszerint a kollátszegi újonnan épült iskolába a szükséges taneszközöket beszeresse, ezzel kapcsolatban kimondatott, hogy a murakeresztúri iskolánál is a hiányos felszerelést eszközölje, hogy a tanító az iskolában a horvát ajkú apró gyermekekkel a beszélő képességet fejleszthesse.”⁴⁶ A tótszentmártoni iskolaszék 1935-ben új iskola építéséhez kért segítséget a vallás- és közoktatásügyi minisztertől. Az indoklás szerint azért volt különösen nagy szükség az új iskolaépületre, mert „községünk lakossága horvát ajkú, de jó magyar érzésű, a gyermekek a magyar nyelvet az iskolában tanulják. Kétszeres feladat a tanítóra, hogy lehet eredményes munkát vért ott, ahol annyira túlszűfolt az iskola és még hozzá idegen ajkú. És, hogy az iskolának milyen fontos szerepe van a magyarosítás terén, mutatja, hogy a legutolsó népszámlálás alkalmával a lakosság egyharmada magyar anyanyelvűnek vallotta magát.”⁴⁷

Az iskolaszék felügyelt a tanítók erkölcsi magaviseletére, hivatali kötelességeik pontos és szorgalmas teljesítésére. A rossz magaviseletüket megintette, a szorgalmasokat megdicsérte. 1934-ben a bajcsai tanító jól dolgozott. Az iskolaszék a legnagyobb elismerését fejezte ki Schweitzer Györgynek az egyik iskolaszéki tag javaslatára. „Ne feledkezzünk meg arról sem, melyet Schweitzer György tanító a magyarosítás terén ért el. Mindnyájan tudjuk, hogy amikor ide került, akkor még alig tudtak gyermekeink magyarul beszélni. Most már nemcsak azon gyermekek beszélnek szépen magyarul, hanem a szülőkre is oly meggyőzőleg tudott hatni, hogy gyermekeikkel kicsi koruktól fogva magyarul beszélnek. Továbbá arról a hatalmas akcióról sem szabad megfeledkeznünk, melyet a névmagyarosítás érdekében kifejt, hisz az eddigiekből ítélve (eddig elért eredménye 40 család) pár hónap múlva a falu összes lakói magyar nevet viselnek. Ez nemcsak törhetetlen hű hazafiságra vall, hanem kitűnő szervező erejére is. Ezek mind olyan dolgok, melyeket csak hivatali elfoglaltságán kívül intézhet és intéz is. Melyért fizetés nem jár, de hála és köszönet, melyet mi megdicsérésünkkel akarunk kifejezni.” Az iskolaszéki tagok neve érdekességképpen: Koós György, Habjanecz Ferenc, Pintér István, Mlinarics János, Grabant János, Megla István (mind–mind horvát nevű), Schweitzer György (német vezetéknevvel) és végül az egyetlen magyar nevű: Galambos István (aki eredetileg Gergina volt).⁴⁸ 1924-ben az iskolaszékek döntöttek a tanítás nyelvéről a nemzetiségi települések iskoláiban. Mint tudjuk, mindenütt magyar tanítási nyelvűnek nyilvánították az iskolákat. Az iskolaszékek felügyelték a tankötelesek iskolába járását. Ennek ellenére nagyon sok volt a mulasztás a térség iskoláiban. A tanulók jelentős hányadánál az anyakönyvekben csak a fejléc és a mulasztási rész volt kitöltve. A két világháború között rengeteg tankötelezettség-meghosszabbítási kérelem került a vidékről a megyei tanfelügyelőhöz. A gyermekek évismétlésének leggyakoribb két fő oka a horvát anyanyelvűk és iskolába járási fegyelmezetlenségük volt. Az iskolaszékek elnökei (tanító, plébános) gondosan ügyeltek az apró részle-

⁴⁵ Ua.

⁴⁶ Ua.

⁴⁷ Tótszentmárton Plébánia Hivatal Irattára.

⁴⁸ ZML Tanfelügyelőségi Iratok Iskolaszéki jkv. 1934. Bajcsa.

tekre is. Kedvelt megnyitó mondat volt az üléseiken: „Szívem teljes melegével s őszinte magyar szeretetével üdvözlöm a megjelenteket.”

A tanfelügyelők

Az iskolák ellenőrzésében a tanfelügyelőknek is fontos szerep jutott. Feladatuk közé tartozott egyebek mellett:

- az iskolák látogatása
- a tanítók példás erkölcsi magaviseletére való felügyelet
- a buzgó és szorgalmas tanítók dicséret végetti bejelentése
- a nyilvános vizsga megtartása
- „iparkodjék az idegen ajkú nép megmagyarosításán, de tapintattal és óvatos körültekintéssel. Gondja legyen, hogy a józan hazaszeretetet is, párosulva a magyar állam eszméje iránt való érzellemmel, terjesztessék a nép és a gyermekek között.”⁴⁹

Krób Pál királyi tanfelügyelő 1884-ben jelentést készített Zala megye tanügyi állapotairól. A jelentésben beszámolt arról, hogy a nem magyar tannyelvű iskolákban a magyar nyelv változó sikerrel tanított. Kiemelte, hogy a molnári iskolánál jeles eredményt tapasztalt a kor követelményeinek megfelelő oktatásban.⁵⁰

Zala vármegye királyi tanfelügyelője 1925-ben a megye valamennyi állami, községi és római katolikus elemi iskolájának elküldte levelét, mely a VKM 1925/1467. sz. rendeletével életbe léptetett új elemi népiskolai tanterv helyes irányának és célkitűzéseinek megértésére született. A tanfelügyelő felhívta a felügyelete alatt álló tantestületeket az általa leírtak sürgős betartására. Egyebek között „rá kell mutatnunk arra a körülményre, hogy mindig az illető népfajok, családok vagy egyének érdeke volt elsősorban, hogy közénk jöttek és belekapcsolódtak a mi életünkbe, ami által ennek a mi nemzetünk élete nem akadt meg és nem is ágazott többfelé. Van is közös vérkeringésünk s így a nemzettörzsből a testével összeforrott nemzetiségi elemeket kimetszeni, nem lehet...”⁵¹ A tótszentmártoni iskola horvát anyanyelvű tanulói szorgalmasan és eredményesen tanulták a magyar beszédet, olvasható Békefi István királyi tanfelügyelő 1929-es iskolalátogatási jegyzőkönyvében. Csak a kiejtésükön volt még javítanivaló a felügyelő úr véleménye szerint.⁵² 1936-ban a szombathelyi egyházmegyei főtanfelügyelő arról értesített minden római katolikus elemi iskolát, hogy „a rajz és kézimunkánál csakis magyar motívumokat alkalmazzanak. Szigorúan törekedjenek arra, hogy a női kézimunkázás és ruházkodás terén a mi ősi és értékes magyar hímzésvarrásunkat alkalmazzák. A szülők csakis magyar irányú kézimunkákat és előnyomtatást vegyenek gyermekeik részére. Ezen kérdéssel iskolán kívüli népművelés keretében is kell foglalkozni. Az év végi kézimunka-kiállításon csak magyar minták szerepelhetnek.”⁵³ 1933-ban Zala vármegye tanfelügyelője leiratot készített „A névmagyarosítás népszerűsítése” címmel. „Az a királyi tanfelügyelő, aki mint felemelő, bátorító, segély kezet nyújtó apostol jár a tanítók között, hazánk sorsának jobbra fordítása érdekében.” A felügyelő leiratával megismerkedett a molnári iskola tantestülete, s azt

⁴⁹ Murakeresztúr Plébánia Hivatal Irattára Egyházhatósági utasítások 1891.

⁵⁰ Zalamegye folyóirat 1884.

⁵¹ ZML Tanfelügyelőségi Iratok 1926.

⁵² Tótszentmárton Plébánia Hivatal Irattára jkv. Az iskolalátogatásról 1929.

⁵³ Tótszerdahely Plébánia Hivatal Irattára 1011/1936. sz. levél.

teljes egészében magáévá tette.⁵⁴ A murakeresztúri iskolában tett 1941-es tanfelügyelői látogatás többek között megállapította, hogy „a tanítónő helyes magatartást tanúsított”, kitért az idegenszerű kifejezésekre is. Nagyon helyesen cselekedne, ha a község népe által használt idegenszerű kifejezésekre meg egy külön egységet szánna, s rámutatna azok magyaros kifejezésére is.⁵⁵ 1943-ban a tanfelügyelő a tótszentmártoni tanítónak inkább az álló írás tanítását ajánlotta, „mivel a tanulók horvát anyanyelvűek, s ezen írásmóddal könnyebben boldogul”. A tanító természetesen áttért az álló írásra.⁵⁶ Az 1948. évi murakeresztúri tanfelügyelői ellenőrző látogatás jegyzőkönyvében olvasható, hogy a tanító azért volt kénytelen a kötött fogalmazásnál maradni, a nagyobb önállóság helyett, mert a tanítványai nem voltak magyar ajkúak.⁵⁷ Az első tanfelügyelői levélből: „Tisztelettel jelentem, hogy népoktatási kerülemet délszláv anyanyelven is beszélő községeit végigjártam. Érintkezésbe léptem a lakossággal, nemzeti bizottságokkal, előljáróságokkal. A községek tiltakoznak mindenütt a horvát nyelvű tagozat felállítására ellen, s kéri általam a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, ne erőszakolja rájuk a horvát nyelvű iskolát, amikor az nekik nem kell. 1946. július 5.” A második levélből: „Ismételten kérem a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, méltóztassék eltekinteni a horvát nyelvű tagozat felállításától, mert a nép körében az a legnagyobb ellenszenvet váltaná ki. 1946. augusztus 30.”⁵⁸ 1872-ben még a megyei tanfelügyelői állás meghirdetésekor feltételként jelölték meg a horvát nyelv ismeretét.

Ekkor Muraköz Zala megyéhez tartozott. Később, a magyarosítás felerősödésével, majd a Trianoni Békeszerződés megkötése után ez már nem volt fontos.

A tanítók tevékenysége a tanítványok magyarosításában

A szinte kivétel nélkül magyar nemzetiségű tanítóknak nehéz feladatuk volt a horvát anyanyelvű települések iskoláiban, ahol az első osztályos gyerekek egyáltalán nem tudtak, s alig értettek magyarul, és a felsőbb évfolyamok is nehézségekkel küszködtek a magyar nyelv birtoklásában. Ugyanakkor sikereket értek el a magyar nyelv tanításában, a névmagyarosításban, a tanítványok magyarosításában. 1898-ban Murakeresztúr szolgabírója és körjegyzője a tanító korpótlékának fedezésére levélben kért pénzt a vallás- és közoktatásügyi minisztertől. A kérést így indokolták: „a község lakosai dacára, hogy horvát ajkúak, a sok anyagi befektetésen kívül szellemileg is törekszenek iskoláikat a kor követelményei szerint vezetni azáltal, hogy a tanyelv magyar legyen, s gyermekeiket a szorgos munkaidő dacára is rendszeresen küldik iskolába”. Mindezekben nagy érdeme volt a tanítóknak.⁵⁹

1933-ban Hevesi Jenő, a molnári iskola igazgatója arról írt levelében a királyi tanfelügyelőnek, hogy megfeszített idegzettel, teljes testi és lelki erővel, idealizmusa felmorzsolásával dolgozott addig nehéz viszonyok között, a nemzetiségi helyen.⁶⁰ A molnári is-

⁵⁴ ZML Tanfelügyelőségi Iratok 1933. Molnári.

⁵⁵ Murakeresztúr Plébánia Hivatal Irattára jkv. A murakeresztúri iskolában tartott ellenőrző látogatásról 1941. január.

⁵⁶ Tótszentmárton Plébánia Hivatal Irattára iskolalátogatási jkv. 1943.

⁵⁷ Murakeresztúr Plébánia Hivatal Irattára.

⁵⁸ ZML Tanfelügyelőségi Iratok 1946.

⁵⁹ Murakeresztúr Plébánia Hivatal Irattára.

kola tantestülete az 1933/34. tanévet záró értekezletén meg volt elégedve a magyar nyelv elsajátításával a tanulók körében. Az eredmény nagyon szép volt, csupán a magyartalan kiejtés az, „ami javításra szorul”. Az igazgató-tanító nem helyezte általában a karban való felelést, amit a tanév során az óralátogatások alkalmával tapasztalt, de itt „a nemzetiségi vidéken a magyaros kiejtés elsajátítását szolgálta... Az iskolának állandó küzdelme van a horvát nyelvvel, a tisztán magyar nyelvű oktatásnál”. Az igazgató–tanító és a tantestület a problémát az állami óvoda felállításával javasolta megoldani, mert akkor a magyar beszédet zsengebb korban kezdik el tanulni a gyerekek.⁶¹ A magyar nyelv sikeres tanításáért tanfelügyelői és iskolaszéki dicséretet kaptak a tanítók. Ezenkívül pénzjutalmat is, tanítványaik (köztük a szerző édesanyja is) pedig ajándékokat a magyar nyelv elsajátításában való buzgalmukért. 1904-ben a molnári állami iskola növendékei 16 koronát kaptak a magyar nyelvben való előrehaladásukért.⁶² Nádasy Ferencet, a tótszerdahelyi római katolikus iskola tanítóját 1939-ben, a magyar nyelv és nemzeti kultúra ápolása céljából kifejtett eredményes munkája jutalmául a Julián Iskola-egyesület elismerő oklevéllel tüntette ki. A kitüntetés a vegyes nemzetiségű községekben működő tanítóknak járt.⁶³

A Muramente tanítói fontos feladatuknak tekintették a lakosság magyarosítását. Nagy buzgalommal kapcsolódtak be a névmagyarosítási mozgalomba. Molnári község iskolájának tantestülete, amikor 1933-ban megismerkedett a megyei királyi tanfelügyelő névmagyarosítással kapcsolatos leiratával; felhívta kortársait is a névmagyarosítás ügyében való tevékenységre. A tantestület kijelentette, hogy „dacára annak, hogy a horvát ajkú község lakóinak több, mint fele magyar nevű, mégis fokozott erőt kíván kifejteni a magyar név nemzeti átformálásában, mely kihatással van a revízióra és a boldogabb jövőre.”⁶⁴

Amikor Schweitzer György bajcsai tanító 1934-ben iskolaszéki dicséretet kapott a magyarosításban elért kitűnő teljesítményéért, szerény válaszában a következőket mondta: „Határozottan zavarban vagyok az elhangzottak után. Nem is tudom, miért dicsérnek, hisz én csak a kötelességemet teljesítem tanítványaimmal, a faluval és végeredményben édes Hazánkkal szemben. Mindaz, amit tesztek kötelességem, melyért dicséretet nem várok. ... A névmagyarosítással kapcsolatban pedig kérem az urakat, hogy akik még kérvényeiket nem adták be, ne tétovázzanak, hisz ez anyagi áldozatot nem követel és mégis sokat használnak vele szegény megcsönkített Hazánknak. Beszéljenek ismerőseikkel és rokonaikkal kik még szintén távol tartották magukat e mozgalomtól, hogy csatlakozzanak minél előbb egy szebb, egy boldogabb magyar jövőndő érdekében. Hisz nagyon jól tudják, hogy mindenkinek kérvényét megcsinálom és a szükségeseket az illetékes helyeken beszerzem, csak beleegyezésüket adják a nevük megmagyarosítására.... Az Önök nagy értékű támogatására mindenkor szükségem van és ezt el is várom minden hazafiasan gondolkozó bajcsai polgártól, mert csak így vállalt munkával érjük el újra azt, hogy háromszínű magyar zászló leng Erdély bércein és a Kárpátok ormán. Adja Isten, hogy így legyen!” Iskolaszék: „Úgy engedje a jó Isten!”⁶⁵ Az 1946/47-es tanévben a tanítóknak ún. kartotékklapot kellett kiállítaniuk az iskolájukról. A semjénházi iskola igazgatója – Hütter Géza – 1946 novemberében az alábbiakat írta a nem-

⁶⁰ ZML Tanfelügyelőségi Iratok 1933.

⁶¹ ZML Tanfelügyelőségi Iratok értekezleti jkv. 913/1934.

⁶² Kotnyek István: *Alsófokú nevelés Zala megyében 1918-ig.*

⁶³ Tótszerdahely Plébánia Hivatal Irattára 276/1939. sz. levél.

⁶⁴ ZML Tanfelügyelőségi Iratok 1933.

⁶⁵ ZML Tanfelügyelőségi Iratok iskolaszéki jkv. 648/1934. Bajcsa.

zetiségek politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyairól: „Alattomos, iszákos, dolgozni nem szerető, művelődni nem vágyó, igénytelen, kétszínű, tiszteletet nem ismer, durva, indulatos s magyarul nem szeret beszélni. A tanulók tört magyarsággal beszélnek, nem szívesen.”⁶⁶ A tanító úrhoz hasonlóan más települések tanítóinak is konfliktusuk támadt a szülőkkel, a falu lakosaival. A fityeházi tanulóknak 1869-ben,⁶⁷ 1901-ben Tótszentmártonban Szahula Emília tanítónőnek,⁶⁸ Tátrai Kálmán bajcsai tanítóinak,⁶⁹ Völgyesi József semjénházi tanítóinak,⁷⁰ Hevesi Jenő molnári igazgatóinak.⁷¹ A tótszentmártoni és fityeházi tanerőt el is küldték az iskolából. Idős vagy ma már nem élő emberek elbeszéléseiből tudjuk, hogy a tanítók többféle módszert bevetettek tanítványaik magyarosításához. A magyarul nem, vagy csak alig tudó gyermekek iskolába jövet-menet nem beszélhettek horvátul. Akiről kiderült, hogy mégis megtette, másnap számfűtet ragasztottak rá az iskolában. A tanító bácsi kérdésére: „Mik vagytok, ti, gyerekek? – Mink tanító bácsi vagyunk horvátok” válasz következménye verés volt mindaddig, amíg meg nem tanulták a helyes választ: „magyarok vagyunk”. A testnevelési órák gimnasztikai gyakorlatait az alábbi dalocskára végezték még a második világháborút követően is:

*„Sorba felállni kismagyarok
Lökni előre karotok
Fejed előre, hátra vágd
Állj egyenesen, mint a nád stb.”*

Sajnos a horvát nemzetiség lakta Muramentén 1950-ig összesen 4 olyan tanító dolgozott, aki a térségben született. Albeck Gyula és Szirovecz István tótszentmártoni, Szőke István és Kovács Dezső murakeresztúri tanítók. Közülük Albeck és Szirovecz volt horvát ajkú, a másik kettő csak itt született. Volt egy pár horvát anyanyelvű, s voltak néhányan, akik tudtak horvátul. 1946-ban kiderült, hogy Fityeházon kívül (Bajcsáról nem tudunk) valamennyi település iskolájában volt olyan tanító, akivel meg lehetett volna kezdeni, vagy rövid időre meg is kezdték a horvát nyelv oktatását.

Tankönyvek, taneszközök

A vizsgált időszakban a Mura menti nemzetiségi vidéken csak Tótszentmártonban és Tótszerdahelyen volt horvát nyelvű oktatás. Sajnos még ezekben az iskolákban sem volt horvát nyelvű tankönyv, sőt, evangéliumos könyvön és a horvát nyelvű egyházi beszédeken kívül semmilyen horvát nyelvű könyv nem akadt sem a községekben, sem az iskolákban. A kimutatásokról szóló jelentések, a leltárok ezt bizonyítják. Igaz, a magyar nyelvű tankönyvekből is csak 1-1 példány volt található az intézményekben. Az is nagyon érdekes kérdés, hogy vajon a tótszentmártoni és tótszerdahelyi római katolikus iskolákban mit tanítottak, illetve tanultak horvátul, merthogy a tantárgyak felsorolásában ez nem szerepelt.

⁶⁶ ZML Tanfelügyelőségi Iratok 410/1946. Semjénháza.

⁶⁷ ZML Tanfelügyelői Iktató 1869–1871.

⁶⁸ Tótszentmárton Plébánia Hivatal Irattára.

⁶⁹ ZML Tanfelügyelői Iratok.

⁷⁰ Ua.

⁷¹ Ua.

Pedig voltak muraközi horvát nyelven íródott könyvek, amelyeket a muraközi horvát-ságban használtak, s amelyek tökéletesen megfeleltek volna a Muramente iskoláiban is, hiszen a folyó bal és jobb partján egyaránt „kaj” horvát népcsoport élt, s ugyanazt a nyelvet beszélte. 1870-ben a vallás- és közoktatásügyi miniszter arra kérte levélben Zala vármegye tanfelügyelőjét, hogy alkalmas és szakképzett egyéneket keressen, akik az iskolai tankönyveket horvát nyelvre fordítják.⁷² A fordítást Liszák Ferenc ügyvéd végezte, a korrektúrát Molnár Elek, a csáktornyai iskolaszék elnöke.⁷³ 1872-ben miniszteri jelentést kért a megye tanfelügyelőjétől arról, hogy vajon Kolics Ferenc horvát nyelvű vezérkönyve érdemes volt-e a tanítók közötti kiosztásra, s arról, hogy hány példány kellett belőle?⁷⁴ Az Országos Tankönyvtár birtokában Budapesten jó néhány horvát nyelvű tankönyv található. Ezek között vannak olyanok, amelyek irodalmi horvát nyelven íródtak, az ország horvát nemzetiségű gyermekeinek, az elemi iskolákba:

Például: Povest 1880. évi kiadás (Történelem)

Zemljopis 1880. (Földrajz)

Pocetnica, citanka 1855. (Olvasókönyv kezdőknek)

Prirodopis 1880. (Természetről)

Mivel a mura menti horvát népcsoport muraközi horvát nyelven beszélt (és beszél ma is) – ami sokszor eltér az irodalmi nyelvtől –, ezek a tankönyvek nem feleltek volna meg teljes mértékben az itteni tanulóknak. 1948-ban, amikor is a horvátot bevezették az iskoláinkban, ugyanez a probléma jelentkezett. A tankönyvek irodalmi nyelven íródtak, a szülők és gyermekeik muraközi „kaj” horvát tájnyelven beszéltek.

Voltak ugyanakkor – s a Tankönyvtárban most is megtalálhatók – muraközi nyelven íródott tankönyvek is, melyeknek nyelvét a gyermekek teljesen megértették volna.

Népiskolai olvasókönyv jelent meg az I–IV. évfolyamoknak 1893-ban és 1896-ban; Kis katekizmus 1901-ben. Sőt, a tanítóknak 1881-ben Csáktornyán egy horvát nyelvtankönyvet adtak ki a szerző alábbi előszavával: „Hazánk több megyéjében részint vidékenként tömegesen, részint elszórtan számos horvátajkú honfitársunk él. A velök való érintkezés megkönynyebbitése, a magyarosítás ügyének előmozdítása bírtak engem horvát nyelvtanom megírására. E körülmények késztettek arra, hogy tekintettel legyek e nép nyelvére is, hogy oly nyelvtani alakokat és szavakat is megismertessek, melyek az irodalmi horvát nyelvtől eltérőleg a nép által használtak. Ajánlom azért munkámat első sorban azon tanítóknak, jegyzőknek, lelkészeknek, megyei és állami tisztviselőknek, továbbá mindazoknak, akik hitvatást éreznek magukban horvát, vagy más délszláv nyelvet beszélők közt működni!”⁷⁵

A felsorolt könyvekből a Muramente nyolc iskolája közül egyikben sem volt egy sem. Csak a megye Murán túli részén használták azokat, tanítottak, tanultak belőlük, a Mura bal partján élő horvát gyermekeknél senki sem tartotta ezt szükségesnek. Magyar nyelvű tankönyv is kevés volt az iskolákban, a vezérkönyvet igyekeztek a tantestületek beszerezni. *A Vezérkönyv a 3. tornaóra fölhasználásához* című 1933-ban megjelent könyv bevezetésében a szerző – Vargha Sándor – a következőket írta:

⁷² ZML Tanfelügyelői Iktató 1870.11011. sz.

⁷³ Kotnyek István: Alsófokú oktatás Zala megyében 1918-ig.

⁷⁴ ZML Tanfelügyelői Iktató 1869–1872.1921/1872.

⁷⁵ Margittai József: *Horvát nyelvtan tankönyvül és magánhasználatra.*

„Kedves Kartársaim!

Amidőn e kis könyvecskét útnak indítom, úgy érzem, hogy téglák ezreit és százezreit hordom össze ahhoz az épülethez, melynek neve Nagymagyarország. Azonban az épülethez nem csak téglákra, hanem építőkre is van szükség. Az építők Ti vagytok, minden nemzeti ideáért szorgalmasan dolgozó Magyar Tanítók. Ti vagytok a magyar izzóparázs, mely nemzetek igazságáért, ha kell, lángra gyújtja a világot. Ti vagytok az elsőprő vihar, mely a fajok vérvével megszentelt Kárpátok bérceiről a mélységbe taszít mindent, mely nemzeteknek oly sok szenvedést okozott. Ti vagytok a nemzeti éter hullámai, hogy bejárjatok minden magyar szívet s előkészítsétek azt a nagy leszámolásra. Éljen lelketekben az a tudat, Hogy a Ti kezetekben van letéve egy sokat szenvedett nemzet sorsa. Munkátokért érjen elismerés, vagy mellőzés, örhehelyeiken csak egy gondolat vezessen: Mindent a Hazáért! Nemzetünk legdrágább kincse van kezetekre bízva s tegyetek meg ezzel mindent, hogy rajtuk keresztül biztosíthassátok a szebb, boldogabb magyar jövőndőt.”⁷⁶

Érdeemes volt egy kicsit bepillantani a korabeli zalai sajtóba is. Az újságok íásaikkal erősen befolyásolták a közvéleményt, a közgondolkodást. Az 1860-as évek a kiegyezés előszelében, békés egymás mellett élésben teltek. A *Zala–Somogyi Közlöny* 1862-ben a Zala vármegye kistükre című cikkben arról írt, hogy a megye lakossága „mind egymást ölelve, egy atyafiságban” élt. „Holott magyar, horvát-tót, zsidó és német többféle – s hitben fél egy istenséget.”⁷⁷ A múlt század nyolcvanas éveiben és ebben a században a harmincas évek elején felerősödött a nacionalizmus. A *Zalamegye* című folyóirat 1882-ben, a 9. számban a „Még egy szó a magyarosodás kérdéséhez” című vezércikkben foglalkozott a magyarosodás kérdésével: „hogy végre elmondhassuk: egy nyelv s egy nemzet virul e hazán, s ez a magyar... vállvetett erővel és kitartó szorgalommal kell a magyarosodás terjedésén munkálkodnunk.”⁷⁸ Nagykanizsán névmagyarosító társaság alakult az 1880-as években. A társaság 1882. évi évkönyve a névmagyarosításról adott hasznos felvilágosítást. A *Zalamegye* folyóirat egész terjedelmében közölte a közleményt. Sőt, a névmagyarosítók nevét és számát is a megyében és országosan is.⁷⁹ A Mura menti horvát-ság ekkor még nem magyarosította a nevét. A térséget a két világháború között érte el a névmagyarosítási hullám. Lelkes muraközi tanügybarát a lap hasábjain évenként 100 Ft-ot ajánlott fel azoknak a tanulóknak, akik a magyar nyelv előmenetelében a legjobb eredményt érték el.⁸⁰ A hatalom beolvasztó politikája az 1930-as évek Magyarországon újra felerősödött. A Nagykanizsán megjelenő *Zalai Közlöny* című újság akkori írásai is ezt tükrözik. 1932-ben a belügyminiszter a névmagyarosítási ügyekről szóló belügyi tárca legközelebbi teendőiről szóló nyilatkozatában.⁸¹ Gömbös Gyula Miskolcon arról beszélt, hogy „egységes nemzetet kell megteremtenünk – mindenkit rendszerbe foglalni.”⁸² A miniszterelnök felszólalt az Országos Tanítószövetség nagygyűlésén, szintén 1932-ben. A

⁷⁶ Vargha Sándor: *Vezérkönyv a 3. tornaóra fölhasználásához*

⁷⁷ *Zala-Somogyi Közlöny* 1862. 6. szám

⁷⁸ *Zalamegye* 1882. . évf. 9. sz.

⁷⁹ Ua. 11. sz.

⁸⁰ Ua. 1885. IV. évf. 42. sz.

⁸¹ *Zalai Közlöny* 72. évf. 281. sz.

⁸² Ua. 265. sz.

⁸³ Ua. 294. sz.

tanító kötelességét így fogalmazta meg: „a jövő magyar nemzedékének igazi nevelője legyen, olyan intranszigenz magyarokat neveljen, akik tudnak lelkesedni, hevülni és szenvedni is, ha kell”. A szavakat nagy éljenzéssel fogadták a tanítók.⁸³

A hivatalos országos és megyei politika képviselői, a tanfelügyelők, egyházi méltóságok, valamint a helyi végrehajtók: az iskolaszékek, a tanítók zavaró tényezőnek tartották a másságot, nem tudták tolerálni azt.

Az természetes dolog, hogy az ország nyelvét, amelyben élünk, minden állampolgárnak el kell sajátítania, meg kell tanulnia. De fel kell-e ehhez áldozni a nemzetiségi anyanyelvet? Természetesen nem. Kin múltott? Kik tehettek volna azért, hogy megőrizzük, hogy megmaradjon? Az iskolaszékeket más helyről jött magyar anyanyelvű emberek irányították. A hozzájuk választott „remegő tollú” egyszerű horvát emberek megtiszteltetésnek vették, hogy közéjük kerülhettek, s megpróbálták megfelelni. Azzal, hogy horvátságukat háttérbe szorították. A tanítók is meg akartak felelni a követelményeknek, melyek között a horvát nyelv ápolása nem szerepelt. S ha igen, akkor kényszer volt. Talán, ha ki-nevelődött volna a Mura mentén a saját értelmiség, akinek belülről fájt volna mindaz, ami veszendőben volt; s kis népét irányítva, vezetve tett volna ellene. De sajnos, ez nem történt meg. 1941-ben a 9470 lakosból 12 főnek (0, 1%) volt felsőfokú végzettsége, s középiskolai is csak 48-nak (0,5%).⁸⁴

⁸⁴ A magyar korona országaiban végrehajtott népszámlálások eredményei – Községsoros kötetek, 1941.